

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ – ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Докторске академске студије

ИЗВЕШТАЈ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

1.1. ДАТУМ И ОРГАН КОЈИ ЈЕ ИМЕНОВАО КОМИСИЈУ

Одлуком бр. 3115/1, донетом на седници одржаној дана 24. 10.2024. Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду образовало је Комисију за оцену докторске дисертације докторанда **мср Весне Црепуљаревић** под насловом „Драме Милене Марковић”, урађену под менторским руковођењем др **Зорице Несторовић**.

1.2. САСТАВ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

1. ПРЕДСЕДНИК КОМИСИЈЕ

Име и презиме: др Бошко Сувајцић

Звање: редовни професор

Ужа научна област: Српска књижевност

Датум избора у звање: 21. 02. 2015.

Установа на којој је запослен: Филолошки факултет Универзитета у Београду

2. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: др Милан Алексић

Звање: редовни професор

Ужа научна област: Српска књижевност

Датум избора у звање: 21. 05. 2024.

Установа на којој је запослен: Филолошки факултет Универзитета у Београду

3. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: др Јана Алексић

Звање: виши научни сарадник

Ужа научна област: Српска књижевност

Датум избора у звање: 25. 05. 2022.

Установа на којој је запослен: Институт за књижевност и уметност

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име (име једног родитеља) презиме:	Мср Весна (Драган) Црепуљаревић
Датум и место рођења:	13. 11. 1987. Краљево
Наслов мастер рада:	„Јован Христић, драмски писац“
Датум одбране мастер рада:	28. 01. 2013.
Установа где је одбрањен мастер рад:	Филолошки факултет Универзитета у Београду
Научна област из које је стечено академско звање мастера:	Српска књижевност

III СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА који су објављени или прихваћени за објављивање у оквиру рада на докторској дисертацији

„Чин пети: *Тераса*”. *Зборник Матице српске за сценске уметности и музику* бр. 49 (2013): стр. 153–168.

„Песничка књига *Ђаволов друг* Новице Тадића”. *Огњено перо Новице Тадића – зборник радова*. Београд: СКЗ – Филолошка гимназија, 2014. стр. 217–229.

„*Чисте руке: драмски првенац Јована Христића*”. *Савремена проучавања језика и књижевности: зборник радова са V научног скупа младих филолога Србије* књ. 2 (2014): стр. 77–87.

„Драма о (анти)хероју: *Савонарола и његови пријатељи*”. *Зборник Матице српске за сценске уметности и музику* бр. 52 (2015): стр. 57–70.

„Хроника и библиографија“. *Прилози за књижевност језик, историју и фолклор*, књ. 89 (2023): стр. 221–225.

„Антика и активизам: како је Јован Христић проблемима савременог друштва давао античку митску форму“, у: Владан Бајчета /ур./ *Драма Михизовог доба – зборник радова са Других Михизових сусрета*. Нови Сад: Матица српска. Ириг: Српска читаоница, 2024, стр. 297–328.

„Језичка полифонија у драмама Слободана Селенића“, у: Марко Аврамовић, Владан Бајчета /ур./ *Ангажман у књижевној форми: књижевно дело Слободана Селенића*. Београд: Институт за књижевност и уметност, у штампи.

IV НАСЛОВ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

„Драме Милене Марковић“

V ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Предмет научног истраживања докторске дисертације мср Весне Црепуљаревић јесте целокупан досадашњи драмски и сценски опус Милене Марковић, од *Павиљона* до *Ливаде пуне таме*. Књижевнотеоријска истраживања мср Весне Црепуљаревић усмерена су на откривање елемената драматуршке поетике Милене Марковић, која се укључује у токове и правце развоја српске драмске књижевности с почетка двадесет првог века, али поседује и посве оригиналне поетичке одлике. У складу са европском драматургијом, овај период развоја српске драме карактерише деконструисање свих постојећих правила драмског стварања и реконструисање постдрамског текста према поетичким интенцијама аутора. Посебна пажња у проучавању посвећена је откривању начина функционисања нових драмских структура и веза између семантичког и формалног плана, односно показивања како се лирски, херметички и донекле некомуникативни текст може посматрати као драмски и у смислу сценског извођења.

Поред драмског корпуса, кандидаткиња је у својим анализама нужно обухватила и поетски опус ауторке у оном смислу у којем он кореспондира (тематски и идејно) са наведеним драмама. Научно истраживање се суштински фокусира на структурне, али и на стилско-језичке и идејно-тематске одлике драмског опуса Милене Марковић, те се бави како драмским елементима читаним и постављеним у постдрамском кључу, тако и проблемским питањима која проистичу из драмских текстова. Проучавања обухватају историјска и друштвена питања, елементе психолошке и менталне карактеризације ликова, социолошко-антрополошке премисе људског понашања, универзалне филозофске категорије добра и зла, питања идеологије и слободе, друштвене моћи и етичке одговорности, проблема сопства и идентитета. Посебно се тематизују трагички положај жене у савременом свету, механизми друштвеног насиља, као и улога и место трагичког, односно комичког дискурса у постмодерном свету.

У докторској дисертацији мср Весне Црепуљаревић део истраживања усмерен је и према рецепцији драмских текстова Милене Марковић. Анализа укључује и експлицитно изнесене поетичке ставове ауторке у разговору који је мср Весна Д. Црепуљаревић обавила са ауторком у оквиру свог истраживања, а који представља значајан увид у (ауто)поетичке ставове Милене Марковић.

Циљ докторске дисертације јесте и указивање на универзалне вредности људског искуства, било преко активирања митских значења, било преко укључивања архетипских и симболичких мотива и њиховог преобликовања у складу са постмодернистичким тенденцијама у драмским текстовима Милене Марковић.

VI ОСНОВНЕ ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација мастера Весне Црепуљаревић први пут на једном месту даје целовити приказ драматуршких особености дела Милене Марковић. Сprovedено истраживање указује на функционисање и редефинисање класичних драмских елемената у постдрамском времену, као и на жанровска и структурална поигравања, те (де)конструисање појма драмског у тексту савремене драме.

Рад полази од претпоставке да развој књижевности тече упоредо са друштвеним, политичким и културним променама, као и да се драмске тенденције актуелизују и мењају према постмодернистичким принципима деконструкције, односно поновне конструкције након постмодернизма. Промене које прати историја књижевности, историја драме и историја позоришта читавају се и у делима савремених аутора који теже оригиналности кроз индивидуални печат драмских текстова, односно у виду текстова који прате импулс аутора и који имају своју унутрашњу логику у коју треба проникнути.

У тематским и проблемским оквирима драмских текстова Милене Марковић препознају се простори универзалних архетипских, симболичких и семантичких вредности, преко којих се тежи ка досезању до изгубљене и поништене целовитости искуства човекове егзистенције у савременом апокалиптичном свету.

VII КРАТАК ОПИС САДРЖАЈА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Уводна истраживања полазе од историјског прегледа, односно од сагледавања појаве Милене Марковић у контексту историјског развоја драме у српској књижевности, али и тенденција које преовлађују у европској драмској књижевности у другој половини 20. века.

Развој модерне драме, од Стриндберга, Ибзена, Чехова, Брехта, Пирандела, Бекета и Јонеска до данас представљен је као пролегомена за студију о развоју српске драмске сцене у другој половини 20. века. Из књижевноисторијске и књижевнотеоријске перспективе прати се процес модернизације српског драмског текста, од *Небеског одреда* Ђорђа Лебовића и Александра Обреновића, преко опуса Велимира Лукића, Јована Христића, Борислава Михајловића Михиза и др. Поетска и рефлексивна драма први пут се појављују почетком 1965. године, а писци који су извршили највећи утицај на наведени период су: Александар Поповић, Душан Ковачевић и Љубомир Симовић. Ипак, авангардне тенденције у драми пре свега се везују за комаде Александра Поповића, који први преиспитује нормативну драмску поетику и истиче сценски језик испред других драмских и сценских елемената текста.

Ауторка полази од Селенићеве периодизације развоја српске драме на три дела (*Антологија савремене српске драме*, 1977). Владимир Стаменковић пак примећује како су наши аутори друге половине 20. века очито пажљиво читали Бекета и Јонеска, али да се не поводе сасвим за њима. Митски оквир омогућава да се слободније проговори о стварности, једним универзалним драмским језиком. Како истиче кандидаткиња, српске драме у другој половини 20. века следе камијевски концепт (драма слободе у центру пажње), али и сартровски (драма као критичко порицање нормативних конвенција друштва).

Ауторка издваја хетерогеност, полиморфност и флуидност као основне карактеристике постмодерног времена које, уз плурализам и деконструкцију, постају одреднице и постдрамског текста:

„Дакле, већ се крајем претходног века види потреба да се, и у сценским уметностима, истражи пад етичких вредности, негативне појаве у друштву, друга страна живота, она од које се често бежало у позориште, у илузију. Са начелом дезилузионизма, са детронизацијом идеалног и идеолошког, долази до прихватања реалног, и то у потпуности. Мрак постаје привлачан за истраживање и тамо се усмерава светло позорице.“

Уврежено је мишљење да Милена Марковић спада у ред нове генерације која се истовремено јавља у европским књижевностима и српској драматургији и обично назива представницима новог брутализма (Биљана Србљановић, Сара Кејн, Енда Волш, Маријус фон Мајенбург...). Ипак, поетика Милене Марковић, како то суверено показује кандидаткиња у тексту докторске дисертације, не може се свести нити ограничити само на ове тенденције европског постдрамског текста. Она почива на сложеним механизмима селекције и стилизације универзалног људског искуства, танане психолошке опсервације суноврата свих етичких катализатора модерног света, особито у кризним временима грађанских ратова деведесетих година на просторима бивше Југославије, изванредно снажног поетског набоја, силовитих друштвених опсервација и високо симболизоване концепције драмских светова. Из овог рукописа се белодано види на који начин и у којим правцима се драмска уметност Милене Марковић од њеног изласка на сцену до данас мењала и богатила, одлазила у затајне дубине митског и архетипског, те укључивала различите књижевне жанрове, али и елементе бајке и рокенрол културе, филмске технике и сл. Из поглавља у поглавље Црепуљаревићеве анализе откривамо како је симболизација драмског света Милене Марковић постајала све суптилнија и истанчанија, а карактеризација ликова и опис друштва све

страшнији и понорнији. Суровост света се генерише из самог тог света и мултипликује у нове, све језовитије форме, дочаране пре свега изванредним песничким дометима у драмском тексту.

Како истиче докторанткиња, почев од дипломске представе *Павиљони* (2001) на сцени Југословенског драмског позоришта, Милена Марковић уноси низ новина у третирање драмске структуре и поимање правила драматургије уопште, што се, у поетичкој равни, најснажније очитује у свесном оглушењу о правила драмске структуре.

„Тако се, од неприметног увођења песама кроз певање јунака, прелази на коришћење популарних стихова песама као значењског одредишта за сцене које следе, до благог наговештаја преклапања ауторкиног драмског и поетског израза у оригиналним сонговима, који ће, од треће драме постати неодвојиви део њене драмске поетике. Када је о жанру реч, ауторка комбинује различите елементе трагичких, мелодрамских, комичких, апсурдних, натуралистичких црта и преклапа их. Прати се линија радње односно поенте која се назире већ од прве сцене и ка којој води свака следећа до краја, и према томе се користе различити ефекти и обрасци који највише одговарају датој ситуацији.“

Кандидаткиња истиче као најизразитије новине семантичка и стилска померања у језику драмског стила младе ауторке. Огољен, груб, директан, заснован на митско-магијском и чулно-опсценом, на фразеологизмима и идиомима, поетици псовке, истовремено прецизан и лирски истанчан, то је особен, сугестиван, вишеструко полифон слој звучања и значења сценског говора и говореног језика.

Драме Милене Марковић одликује, како наводи кандидаткиња, особена метафизичка димензија, архетипска основа, директност, онеобичавање реалија, а композициони поступци и драмске технике оповргавају основне премисе нормативне драматургије.

Докторанткиња убедљиво показује да драме Милене Марковић нису – и када јесу – приче о прошлости и историјским догађајима и личностима, већ превасходно о пандемонијуму савременог/ универзалног времена и драматичних последица суочавања човека са самим собом. Ове драме укључују поетске студије о одрастању, есхатолошке библијске судове о крају човечанства, кантовски филозофски подтекст, те драмски, и поетски текст. Оне показују веома густу мрежу значења и захтевају „отвореног“ читаоца и гледаоца. Садрже низ лексичко–фразеолошких слојева које треба протумачити на прави начин. Теме о којима пишу нису једноставне, а све имају један основни циљ – разобличавање механизма којима се манипулише људима, а пре свега разобличавање политичких и идеолошких „истина“.

Ликови су описно именовани, догађаји симболичко структурирани. Тематизује се насиље (са акцентом на насиљу над женама), живот људи са маргине, урушавање Бога, пропадање људскости у човеку. Сонгови одражавају огољену суштину јунака који их певају и њихов поглед на свет и стварност у којој живе. Како показује докторанткиња, у драми *Жице*, која је инспирирана мотивима Станковићеве *Нечисте крви*, лица су именована родбинским односима, око Женског Детета. Овде већ постаје јасно да су жена и начин на који она постоји у свету у центру ауторкине драмске пажње. У развоју драмске поетике Милене Марковић интензивирају се дубински архетипски слојеви и масовне сцене на позорници. Историја се генерише из мито-поетског ткива. То је превасходно лична историја, историја породице, историја жене. Прва и засад једина драма заснована на конкретном историјском догађају јесте комад *Змајеубице* изведена 2014. на сцени ЈДП-а, писана по наруџби поводом обележавања 100 година од Сарајевског антентата и почетка Првог светског рата.

Кандидаткиња истиче изузетан поетички значај подналова у структури драма Милене Марковић: *Павиљони* или *Куда идем, одакле долазим и шта има за вечеру*; *Шине* или *Бог нас погледао*, све до последњег комада *Ливада пуна таме*, са поднасловом *Љупке минијатуре о бедном људском животу*. Посебно се симболичком структуром издвајају драме *Брод за лутке*, са подтекстом који упућује на поетику бајке, и *Наход Симеон*, писан по наруџби за Стеријино позорје, комад који корелира са истоименом народном епском песмом, обе премијерно изведене 2006. године. *Брод за лутке* је препун симбола, од самог наслова дела, преко имена јунака, до фрагментарне драмске радње. *Наход Симеон* пак разграђује наслеђену митско-легендарну основу, али и урушава поетику епског света који је дезинтегрисан из темеља.

У свој постдрамски текст, у коме слика постапокалиптичну стварност и поставља питање трагичке кривике људи који су пристали на такву стварност, ауторка уводи епску фабуларност (*Одисеја* – трагање за пореклом), лирску поетску интонацију, мелодрамске акценте и исповедни тон, једнако као и хладне брехтовске пасаже, иронично-сатирични приступ стварности, уз аутентично песничко очуђење језика и света који је са језиком (у)једно, будући да постоји само у језику. Драма је архетипска колико и егзистенцијалистичка. У њој преовлађује песимистично осећање проистекло из драме човекове егзистенције.

Јунаци драма Милене Марковић су губитници, људи са руба, маргиналци. Сонгове певају као израз сопствене неприлагођености и самоће. Свет се у (пост)драмском тексту Милене Марковић осипа и руши из темеља. Из драме у драму потврђују се дубоке друштвене и моралне кризе, епохална криза људскости, прелазак на тамну страну бивства. Поезија, посебно у сонговима, прати било митског пулсирања драмске радње. Језиком се исказује порив за магијским подражавањем путем речи (слично узрокује слично; слично подражава слично), што је белодано митотворачки поетички поступак. Понављањем фонема, речи, синтагми, мелодијске матрице подражава се заборављена мелодија мита. Трагички нимбус драмског света Милене Марковић, како показује ауторка, постиже се пре света митотворачким деловањем језика и стиха.

Мр Весна Црепуљаревић у својој докторској дисертацији акцентује основне поетичке елементе драме Милене Марковић: општи, цивилизацијски оквири радње, архетипска дубина реплика, трагичка игра и иронијска персифлажа, митотворачки језик који опсењује и хули, од претхришћанских до апокалиптичних времена данашњице и питања трагичке кривике нових покољења. Језик је то који засеца дубоко, до сржи ствари, како би себе отворио ка свету и тиме свет суштински задобио за себе. У њему пребивају метафоричност, зачудност, жаргон и псовка, као израз идеолошког отклона и отпора према свету данашњице.

У контексту проучавања драмских жанрова посебна пажња је посвећена драмским поигравањима са књижевним врстама, продором лирског у драму и везама са поезијом, затим разарању драмске структуре и проблемима унутар драме (међу којима су: питање зла, питање слободе, систем вредности, породични односи, слика друштва, слика породице, питање рода, перцепција (не)моћи, стварање и разарање (архе)типова).

VIII ОСТВАРЕНИ РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација мр Весне Црепуљаревић доноси целовити приказ драматуршких особености дела Милене Марковић. Истраживање указује на функционисање и редефинисање класичних драмских елемената у постдрамском времену, као и на жанровска и структурална поигравања, те (де)конструисање појма драмског. Весна Црепуљаревић наводи:

„Проучавањем различитих елемената, уочен је развој и пробој постдрамског, односно разарање драмског. Научно истраживање је фокусирано на структуралне, али и на тематске одлике драмског опуса ауторке, те се бави драмским елементима читаним и постављеним у постдрамском кључу, као и проблемским питањима која извиру из драмских текстова. Током проучавања, коришћене су, поред књижевних теорија и теорија драме, социолошка, психолошка и филозофска литература.“

Посебан допринос докторске дисертације мр Весне Црепуљаревић лежи у темељном разматрању семантичких и структурних одлика драмског писма Милене Марковић, са посебним освртом на жанровска поигравања у овим драмама. Јасно постављене теоријске, структурне и жанровске одреднице, детаљна анализа драмског текста и подтекста, анализа драмских јунака и драмске радње, с убедљивим понирањем у поетску обликотворност језика драмске списатељица, утврђује високе научне домете докторске дисертације.

У докторској дисертацији мр Весне Црепуљаревић, путем темељног ишчитавања и анализовања категорија драмског простора, времена, драмских јунака, и посебно функција језика као драмског јунака, остварено је обухватно тумачење драмског и сценског корпуса Милене Марковић.

У делу посвећеном драматуршкој поетици Милене Марковић посебан део је посвећен експлицитно изнетим поетичким ставовима у разговору са ауторком.

Докторски рад мастера Весне Црепуљаревић представља прву обухватну монографију о драмском делу Милене Марковић која доноси анализу структуралних и тематских одлика драмских текстова Марковићеве, те на тај начин доприноси проучавању савремене српске драмске књижевности, а у исто време доноси и књижевноисторијски увид у целокупан драмски опус Милене Марковић чиме се убедљиво и поуздано одређује статус њеног дела у оквиру историје српске драмске књижевности.

IX ПРОВЕРА ОРИГИНАЛНОСТИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

На основу *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду* и налаза у извештају из програма *iThenticate*, којим је извршена провера оригиналности докторске дисертације „**Драме Милене Марковић**“ аутора **мр Весне Д. Црепуљаревић**, констатовано је да утврђено подударње текста износи 6%.

Овај степен подударности последица је скрупулозног коришћења литературе, што је у складу са Чланом 9. Правилника.

На основу изнетог, а у складу са ставом 2 Члана 8. *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду*, извештај указује на оригиналност докторске дисертације, те се прописани поступак припреме за њену одбрану може наставити.

X ЗАКЉУЧАК И ПРЕДЛОГ

Комисија за оцену докторске дисертације констатује да је дисертација „Драме Милене Марковић“ кандидата мр Весне Д. Црепуљаревић оригинално и самостално научно дело и да су се стекли услови за њену јавну одбрану.

Комисија стога предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да прихвати с позитивном оценом Извештај о оцени докторске дисертације под насловом „Драме Милене Марковић“, коју је урадио кандидат мр Весна Д. Црепуљаревић под менторством др Зорице Несторовић и да је, у складу са прописима, упути Већу научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду на разматрање.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ:

1. _____
др Бошко Сувајцић
председник Комисије
2. _____
др Милан Алексић
члан Комисије
3. _____
др Јана Алексић
члан Комисије

